

DOLINA KRÓLÓW

Jest to jeden z serii „przewodników innych niż wszystkie”, jak pisze sama Autorka. I rzeczywiście, każdy z rozdziałów książki traktuje o jakimś zamku, pałacu, miejscowości lub miejscu w Kotlinie Jeleniogórskiej lub w jej pobliżu. Swoim zwyczajem Lamparska wzbogaca faktografię o legendy i plotki, sprawiając, że opowieści są łatwe i przyjemne w odbiorze. Nie sposób zapamiętać to wszystko, czym częstuje Autorka czytelnika, ale jeśli serio potraktować książkę jako przewodnik, to przed wyprawą warto przeczytać odpowiedni rozdział, by potem z większym zrozumieniem patrzeć na odwiedzane miejsce.

A jest takich miejsc 27 i właśnie tyle rozdziałów liczy książka. Znaczna większość mieści się w Rudawach Janowickich, które zdają się być najbliższe sercu Autorki.

Bolków – Nazwę swą zawdzięcza Bolkowi I, który miał tu swą siedzibę. Potem król Jerzy z Podiebradu osadził tu rabusia Hansa von Tschirnhausa, którego musieli mieszczanie świdnickcy powiesić. Miał wielu właścicieli, na końcu cystersów z Krzeszowa, którym w 1810 r. państwo pruskie zamek odebrało i przestało się nim interesować. Po burzy w 1814 r. stał się ruiną, w 1900 muzeum i schroniskiem turystycznym, podczas wojny magazynem a po niej izraelskim obozem szkoleniowym Hagany pod auspicjami wojska polskiego i sowieckiego. Obecnie muzeum i miejsce imprez kulturalnych.

Świny – Historyczna siedziba jednego z licznych odgałęzień rodu Świnków. Jeden z nich Grünzel II był znanym rozbójnikiem. W XVII w. Hans podejmował na zamku Jakuba Böhme – znanego mistyka ze Zgorzelca. Pod koniec XVIII w. zamek popadł w ruinę. Ostatni z rodu zmarł w 1834 r. Jeszcze dziś są to piękne ruiny, świadczą o niegdyś świetności rodu. Można je zwiedzać po wcześniejszym umówieniu się.

Zamek Niesytno w Płoninie – Ruiny zamku średniowiecznego na szczycie skalistego wzgórza i renesansowy pałac we wsi Płonina. W XV w. husyta Hans von Tschirn, niesyt bogactw rozbójnik, został przez świdnickich kupców wygnany a zamek spalony. Pałac ze wspinałym ogrodem był miejscem pięknym i wygodnym. Po wojnie obie budowle zamieniły się w ruinę.

Ciechanowice – Od XV w. von Tschirn, potem do XVII w. Reichenbachowie, w 1746 r. Scheinitz zakłada kopalnie rud ołowiu, miedzi, srebra i złota. W XIX w. Prittwitz urządza park przy pałacu. Po wojnie mieści się w nim szkoła, szpital, zakład wychowawczy... W r. 2008, gdy jest już w rękach prywatnych, wybucha sensacja – pod tynkiem odkryto 700 m² wspinałych renesansowych, barokowych i klasycystycznych fresków, na których fachowe odświeżenie właściciel nie ma funduszy.

Kolorowe jeziora k. Wieściszowic – Od XVI w. kopalnie ołowiu i srebra, po wyrobiskach pirytu kolorowe jeziora. Obecnie malownicza atrakcja turystyczna.

Raszów – Ok. r. 1527 Hans I Schaffgotsch zbudował zamek, który obecnie jest ruiną. Przetrwał kościół z 1577 r., w którym wspinałe mauzoleum rodu. W pałacu obecnie szkoła.

Miedzianka – Od 1519 r. górnictwo, w szczytowych momentach nawet 160 szybów, kilka hut i kuźnic. Głównie miedź, ale i kobalt. Także tkactwo, letnisko, świetny browar. 1842 r. wielki pożar, spłonęły 2 kościoły, szkoły, szpital. Wielka pomoc hr. von Reden z Bukowca. 1942 r. sowieccy specjaliści znaleźli uran, odtąd jego rabunkowe pozyskiwanie do 1951 r. Potem zakaz remontowania domów, ewakuacja ludności. Miasto, z którego pozostał tylko kościół.

Mniszków – W r. 1310 cystersi z Lubiąża, od XVIII w. rodzina Stolberg-Wenigerode, w XIX w. osada tkaczy. Pozostał dwór barokowy szachulcowy z murowanym przyziemiem, z malowidłami o tematyce górniczej i marynistycznej, obecnie prywatna gospoda.

Bolczów – Zamek z II poł. XIV w. rycerza Bolicza z dworu świdnickiego. W XVI w. własność sekretarza Zygmunta Starego – Decjusza, który w okolicy inwestował w kopalnię. On rozbudował zamek i wzmocnił mury. Pod koniec wojny 30-letniej spalony przez Szwedów. W XIX w. obiekt turystyczny, obecnie malownicza ruina.

Skałki wokół Bolczowa – Wiele imponujących grup skalnych, ale przede wszystkim malownicze Starościńskie Skały. W 1922 r. książę Wilhelm Pruski, brat króla, na cześć swej żony Marianny umieścił pod tą skałą 40-cetnarowego lwa z żeliwa. Obecnie jest on na zaprzęgu w Złotnikach.

Radomierz – Średniowieczna wieś, którą w 1506 r. kupili Schaffgotschowie. Ludność żyje z tkactwa, górnictwa, z roli. W 1615 r. Bernard Schaffgotsch zostaje zamordowany przez swego sługę, za co dał on głowę. Po kościele katolickim została wieża, obecnie z funkcją widokową. W kościele poewangelickim z 1874 r. malowidło na dawny Radomierz. W pobliżu wsi szczyt Różanka, z którego wspaniałe widoki na Karkonosze i Rudawy Janowickie.

Trzcianko – XIX-wieczny pałac, ponoć projektu samego Schinkla. Obecnie restauracja i pensjonat, na piętrze piękna sala balowa. Przed wojną własność Willega Rohrlacha – wynalazcy pontonu.

Kowary – Autorka pisze tylko o Parku Miniatur w Kowarach jako o podziwii godnym obiekcie turystycznym. Każdy z modeli wykonany jest w skali 1:25 z niezwykłym pietyzmem. Np. Zamek Książ budowało 9 modelarzy przez 2 lata, koszt 200 tys. zł.

Mysłakowice – W XV w. Mysłakowice składały się jeszcze z kilku wsi, ich czas nadszedł w w. XIX, gdy pod wpływem hr. von Redena w 1816 r. kupił je Reinhardt Gneisenau – generał, zwycięzca Napoleona. Rozbudował pałac, na pobliskim Mrowcu postawił belweder i przyjmował znakomitych gości z pruskiego dworu. Po jego śmierci, w 1832 r. pałac na swoją letnią rezydencję kupił król pruski Fryderyk Wilhelm III. Nastąpiła jego dalsza rozbudowa, powstał romantyczny park, zbudowano willę w stylu tyrolskim, kościół... Wytyczono tzw. Drogę Królewską do siedziby brata króla w Karpnikach. Pałac był miejscem spotkań europejskiej arystokracji, królów, bywał tu car rosyjski. W r. 1837 król osadził w Mysłakowicach wygnanych z Tyrolu protestantów, dając im ziemię i pomagając wybudować tyrolskie domy. Obecnie w pałacu jest szkoła, pozostałe jeszcze domy tyrolskie są zamieszkałe i pielęgnowane.

Karpniki – Średniowieczna wieś, w której zamek w XV w. postawili Schaffgotschowie. Potem przechodził z rąk do rąk, aż w r. 1822 na letnią rezydencję nabył go książę Wilhelm Pruski – brat króla. Przebudował, dookoła założył romantyczny ogród. Ówczesnym zwyczajem całą najbliższą okolicę potraktował jako park krajobrazowy – na stoku Krzyżnej postawił domek myśliwski (obecnie „Szwajcarka”), na samej górze 7-metrowy stalowy krzyż i platformę widokową, pod Starościńskimi Skałami odlew lwa. Książę był koneserem sztuki, w prezencie dla żony kupił słynną Madonnę Holbeina. W pałacu odbywały się huczne przyjęcia. Podczas ostatniej wojny zameczek stał się magazynem dzieł sztuki, które w lutym 1945 r. zostały stąd wywiezione. Po wojnie w zamku umieszczano różne instytucje, w tym dom dla dzieci ciężko upośledzonych umysłowo. Został on rozkradzony i zniszczony. Obecnie w rękach prywatnych w remoncie.

Ciszycza – Od XVIII w. pałacyk należał do barona von Hoyma, z pocz. XIX w. kupił go Antoni Radziwiłł, pruski namiestnik Księstwa Poznańskiego na swoją letnią siedzibę. Pałac rozbudował a na szczycie pobliskiej góry postawił romantyczną ruinę. Jego córka Eliza przeżyła tu sławny w całej Europie romans z późniejszym cesarzem Niemiec, Wilhelmem. Dwór pruski nie zgodził się na ich małżeństwo, po kilku latach Eliza umarła. Do 1927 r. pałac należał do rodziny Czartoryskich. Po wojnie dom kolonijny, obecnie własność prywatna w bardzo złym stanie.

Bukowiec – Średniowieczna wieś z pałacem Zedlitzów, Reibnitzów, od r. 1785 Fryderyka Wilhelma von Redena, zasłużonego specjalisty górnictwa i hutnictwa. Według wzorów zachodnich zamienił wieś w park krajobrazowy z szeregiem romantycznych budowli. Osuszył bagna i założył stawy hodowlane z przykładowym gospodarstwem rolnym, przebudował pałac. Ożenił się z Fryderyką von Riedesel, z którą prowadził dom otwarty. Gościli najznakomitsze postacie owego czasu. Bukowiec stał się wzorem wykorzystania pięknego położenia wsi w górach. W r. 1815 hr. von Reden zmarł a wdowa do swojej śmierci w 1854 r. znana była ze swej aktywności dobroczynnej i biblijnej. Przyczyniła się do sprowadzenia w Karkonosze Świątyni Wang. Obecnie pałac jest siedzibą Związku Gmin Karkonoskich a parkowe budowle Redenów są odnawiane .

Miłków – Stara wieś z zamkiem zburzonym przez husytów. W r. 1677 hr. von Zierotin postawił pręgierz i szubienicę. W r. 1768 pożar strawił barokowy pałac. Pod koniec XVIII w. należał do hrabiny von Londron, która studiowała astrologię i magię (we współzawodnictwie z Casanową!, z którym spotykała się w czeskim pałacu Duchcov). Z pocz. XVIII w. osiedli tu Nikolaus i Salomon, studenci z Pragi i rozpoczęli destylację specyfików z miejscowych ziół. Powstała znana grupa laborantów. Do połowy XIX w. ich leki były niezwykle popularne w całej Europie, jednak ulegli oficjalnej medycynie.

Łomnica – Wieś należała do Zedlitzów, od XVII w. zmieniała właścicieli. Barokowy pałac kupił bogaty kupiec jeleniogórski Christian Mentzel. Dobudował tzw. Dom Wdowy. Za pałacem wzdłuż brzegu Bobru założył park. W 1835 r. Carl von Küster przebudował pałac w stylu biedermeier. Po wojnie PGR doprowadził budynki do ruiny. W r. 1991 polsko-niemiecka spółka (z rodziną von Küster) wykupiła majątek i podniosła go z upadku celem pielęgnacji rolnej kultury śląskiej. Kilka razy w roku organizuje w pałacu i w pobliskim folwarku popularne imprezy.

Wojanów – Jedna z najstarszych wsi w Kotlinie. Gotycki tryptyk z kościoła znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie. Przez wieki wieś należała na zmianę do Zedlitzów i Schaffgotschów. W r. 1642 Szwedzi spalili renesansowy pałac, wkrótce odbudowany jako barokowy. W r. 1831 pruski dygnitarz Carl Albrecht Ike przebudował go na klasycystyczny, a król Fryderyk Wilhelm III, gdy kupił go w 1831 r. dla córki, królowej Holandii, zmienił na angielski gotyk. Park przy pałacu zaprojektował P.J. Lenné, twórca ogrodów w Sansouci w Poczdamie. Po wojnie pałac został zniszczony i spalony. Obecnie z niezwykłym pietyzmem odbudowany razem z okolicznymi budynkami gospodarczymi i udostępniony jako hotel i ośrodek konferencyjny.

Bobrów – W XV w. dwór obronny. Po wielu właścicielach w 1880 r. Georg von Decker zbudował pałac i obok warowny obóz z wieżami. W latach 30. XX w. był wykorzystywany przez nacjonalistów. W początkach wojny obóz przejściowy dla Żydów ze Śląska i Wielkopolski. Od maja 1940 r. jeńcy z Luksemburga, Holandii i Belgii. Po r. 1946 tymczasowo uchodźcy greccy, potem dom poprawczy, kolonijny, PGR, Obrona Cywilna. W r. 1972 przedstawiciele władzy lokalnej zdjęli z pałacu dachówki, co doprowadziło do jego ruiny. Obecnie polsko-niemieckie stowarzyszenie usiłują podźwignąć obiekt z upadku.

Staniszów – Osada już między VII a IX w. W 1395 r. rodzina Reussów zbudowała zamek, który z czasem zamieniła na pałac. Kościół w XIV w., obecny z XV w. W jaskiniach na zboczu Witoszy z początkiem XVII w. występował tzw. Latający Prorok, niemowa, chory na padaczkę, który w chwilach natchnienia przepowiadał przyszłość. W I poł. XIX w. na Grodnej książę Reuss postawił myśliwski zameczek z wieżą. Pałac otoczył parkiem wg projektu Lenné. W dolnej części wsi zbudował drugi pałac, tzw. hrabiowski. Z pocz. XIX w. Christian Koerner wg recept laborantów zbudował fabryczkę likieru, który zasłynął w całej Europie. Z pocz. XX w. na szczycie Witoszy stanął monument na cześć Bismarcka, po wojnie zburzony. Obecnie oba pałace czynne, w górnym liczne propozycje artystyczne.

Siedlęcin – Wieś, kościół i wieża rycerska z XIV w. 19-metrowa wieża mieszkalna przy brodzie na Bobrze. W r. 1575 dobudowano czwartą kondygnację. Na drugiej świeckie malowidła ściennie o tematyce arturiańskiej – absolutna sensacja, odkryte niedawno. Wieża jest udostępniona turystom.

Chojnik – Zamek na szczycie góry zbudowany w poł. XIV w. przez Bolka II Małego. Wdowa po księciu przekazała zamek Schaffgotschom, przy których pozostał do k. ostatniej wojny. W r. 1410 postawiono pręgierz. Składa się z dwóch poziomów – górny średniowieczny i dolny renesansowy. W r. 1675 spalony od pioruna i nieodbudowany. Od XIX w. popularny obiekt turystyczny.

Cieplice Zdrój – W r. 1281 joannicy ze Strzegomia otrzymali 6 tys. ha jako dar władcy. Mieli przy źródłach postawić szpital. W XIV w. przejęli Schaffgotschowie i część darowali cystersom z Krzeszowa, którzy od XIV do XVIII w. zbudowali obszerny zespół klasztorny z barokowym kościołem. Przez wieki równolegle prowadzili swoje bardzo popularne w Europie uzdrowiska. Bywały tu koronowane głowy, arystokracja, artyści i burżuazja. W r. 1788 stanął nowy pałac, dostępna dla wszystkich biblioteka (imponujące zbiory!), park zdrojowy z licznymi pawilonami. W XVIII w. kościół protestancki. W r. 1810 po sekularyzacji zakonów Schaffgotschowie przejęli również źródło cystersów. Z pocz. XX w. Eugen Fülner założył fabrykę maszyn papierniczych, osiedle dla swoich pracowników, park i pawilon norweski. Po wojnie bogate zbiory Schaffgotschów w większości zostały rozszabrowane. Obecnie uzdrowisko leczy wodami fluorkowo-krzemowymi a część zespołu klasztornego jest przemieniana na muzeum.

ROMUALD WITCZAK

Joanna Lamparska: Dolina królów. Zamki i pałace u stóp Karkonoszy. ASIA-PRESS, Wrocław 2010, ss. 270.